

Mátyás király és kora. A király személye és az ország irányítása

Előszó helyett

Hunyadi Mátyás ([1443]–1458–1490) személyiségének és korának megítélésének vizsgálatakor különösképpen nehéz helyzetben van a korszak kutatója. Személyiségének, tetteinek számos vitára okot adó elemén túl a „környezet” sem kedvez egy valós kép megrajzolásához. Sajnálatos tényként kell megállapítani ugyanis, hogy mind, Luxemburgi Zsigmondot (1387–1437), valamint közvetlen utódját II. Jagelló Ulászlót (1490–1516) jelentőségükhöz képest a magyarországi középiskolai tankönyvek lényegesen sötétebben festik le. E két uralkodó esetében tehát a történettudomány feladatainak egyik fontos része, hogy realizálja a róluk kialakult képet, ennél fogva pozitívabb elemeket építsen be a róluk való gondolkodásba és természetesen a közoktatásba.

Mátyás királyunkkal azonban merőben ellentétes a helyzet. Esetében egy mindenki – vagy legalább is sokak – által ismert vagy ismerni vélt és persze kiemelt jelentőségűnek tartott uralkodóról van szó, ami nem csak a történészek, de legalább ennyire a történelemtanárok kezét is képzeletbeli gúzsba köti. A sztereotípiákból, olvasmányélményekből, mesékből táplálkozó képpel ugyanis sokszor nehezebb megküzdeni mint a hibás tényekkel. Ráadásul utóbbiak nem is nagyon akadnak. Ha a ma használatban lévő – s másolatban hozzám eljuttatott – tankönyveink tényanyagát tekintjük, sok kivétlnivalóval nem találkozhatunk. Ebből a szempontból voltaképpen nehéz érdemleges újdonságot mondani, illetőleg csak keveset lehet. Ám sokkal fontosabb a szemlélet és a hangsúlyok kérdése, nemkülönben a történelmi személyiség jelentőségének felismerése az események irányításában. S Mátyás személyisége (s az talán az alábbi rövid írásból is kiderülhet) korántsem tartozik a leginkább szerethetőek közé a korszakot tekintve. Tudniillik, ha a középkorról beszélünk, akkor a szokásjog, a külpolitikai tényezők és a rendi „intézmények” történéseket meghatározó mértékét sokszor túlbecsüljük. Fontosak persze ezek, de jó képességű, erélyes királyok uralkodása idején szerepük megdöbbenően csekély volt. Márpedig, gondoljunk róla bármit is, Hunyadi Mátyás kiemelkedő tehetség volt a 15. századi magyarországi politikusok sorában. A tehetség és a mai emberben kialakuló kép a „szerethetőségről” igencsak ritkán jártak kézen fogva az elmúlt évszázadokban, ahogyan azt ma sem teszik feltétlenül. E bevezető sorok zárásaképpen pedig arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a 19/20. századi politikai rendszerek többek közt Dózsa György és Kossuth Lajos mellett talán épp Mátyás királyunk megítélésén torzítottak a legtöbbet. Ezeket a szempontokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha e királyunkról vagy uralkodásának évtizedeiről beszélünk.

Út a hatalom teljes megszerzéséig

Első olvasatra még a fejezet címe is meglepő. Mert lett légyen igaz, hogy Mátyás királyunk uralkodása a 15. század egyik – de korántsem egyedülálló – erős királyi-hatalmi korszaka, az első esztendő bizony keservesek voltak a fiatal király számára. Nem csupán hatalomgyakorlási-politikai szempontból. A kései utókor némi historizálással, azaz saját kora szempontrendszerének régmúltba visszavetítésével, sokszor vetette szemére Mátyásnak egyeduralkodói hajlamát (adódik persze a kérdés, egy „rendes” középkori király miként másként uralkodhatna, ha nem egyedül?), de ennek gyökereit részlegesen talán megtalálhatjuk és meg is magyarázhatjuk. Gondoljunk csak bele, az 1457/1458-as év néhány hónapja óriási változásokat hozott az akkor még tizenégy-tizenöt esztendő fiatal számára. Jól tudjuk, hogy apja Hunyadi János mellett a kor Magyarországon alighanem ritka alaposságú kormányzási, nyelvi és humanista nevelést kapott, közelről látta a hatalom működésének részleteit. Ám ami ezután következett, arra még a kor változó politikai helyzetéhez szokott, tapasztalt politikusokat is meggyötörte volna. 1457 március 14-én, bő fél évvel apjuk halála után, testvérével együtt V. (Posthumus) László fogságába került, majd két nappal később végig kellett néznie bátyja jól előkészített és a kor legfőbb politikai szereplői által támogatott kivégzését. Az országos, elsődlegesen persze a Hunyadi és Szilágyi hívek és familiárisok által szított felháborodás és már-már polgárháborús helyzet láttán a fiatal király becses foglyával együtt előbb Bécsbe, majd Prágába utazott, ahol novemberben pestis áldozata lett. Mátyás azonban még ekkor sem lélegezhetett fel. A közvetlen életveszély már elmúlt feje fölül, hiszen V. László életében sohasem lehetett biztos abban, hogy nem jut bátyja sorsára, ám az új cseh kormányzó-király Podjebrád György sem engedte azonnal haza. Felismerte, milyen „drága” tús birtokában van, s nem habozott élni a lehetőséggel. Amint tudomására jutott, hogy a Magyarországon időközben győztes Szilágyi-Hunyadi politikai csoportosulás több ezer fegyveres jelenlétében az erre hivatott és az országgyűléseknek régtől fogva helyet adó Rákos mezején (és nem a Duna jegén) királlyá választotta Mátyást, gyors, de hatásos zsaroló akcióba kezdett. Mátyást csak úgy volt hajlandó visszaengedni az országba, hogy ígéretet kapott a fiatal király és saját lánya, Kunigunda (†1464, nálunk inkább Katalin néven volt ismertebb) majdani esküvőjére. Ezzel közismerten a huszita tanokkal kacérkodó, majd azokat nyíltan valló György legalább egy szomszédját semlegessé vagy akár szövetségesevé tette a keresztény nagyhatalmakkal és persze a Szentszékkal szemben. Legalábbis így remélte ekkoriban. Aligha kell tovább magyarázni, milyen hatással lehetett ez az időszak a későbbi király személyiségére. Uralkodása kései évtizedének közismert bizalmatlansága talán valahol e bizonytalanságokkal és félelmekkel teli napokban gyökerezhetett.

Mindezek árnyékában Mátyás 1458-as februári budai bevonulása aligha lehetett felhőtlen diadalmenet. Tisztában kellett lennie azzal, hogy kiknek is köszönhette hatalmát. Rokonai részéről elsősorban Szilágyi Mihálynak, de a tevékeny támogatók közé kell sorolnunk a közeli rokon Vingárti Gerébeket (Geréb János felesége Szilágyi Zsófia volt), a Dengelegi Pongrácokat (Pongrác János édesanyja Hunyadi Klára volt) vagy a nagy hatalmú Rozgonyiak (Rozgonyi Sebestyén felesége Dengelegi leány volt) egyik ága is. Az ellenfelek, Újlaki, Garai és társaik pedig látszólag tudomásul vették a helyzetet, de aligha gondolták azt, hogy a serkenő szakállú fiú egyharmad évszázadig fog Szent István képzeletbeli trónusán ülni.

Az igazság megkívánja, hogy elmondjuk: mindent el is követtek, hogy ez ne legyen így. Mátyás számára a baljós jelek már korán jelentkeztek. 1458 októberében szükségesnek látta, hogy lefogassa Szilágyi Mihályt, akit a királyválasztó országgyűlés még kormányzónak nevezett ki mellé. Néhány hónappal később pedig, 1459 februárjában Újlaki Miklós Vas megyei, németújvári várában Mátyás-ellenes szövetségre léptek korábbi ellenfelei. Pártütésüket tetézendő, meghívták a magyar trónra Mátyás egész élete során legfőbb ellenfelének számító III. Frigyes német-római császárt. S ekkor, a lázadás kipattanásakor mutatkozott meg először a fiatal magyar király helyzetfelismerésben, politikai cselekvőképességben később oly sokszor tapasztalható tehetsége. Egyfelől hamarjában hadat küldött a szervezkedők ellen, másfelől megkezdte a lázadók egyes tagjainak gyors megnyerését és saját oldalára csábítását. A nyugati határszél egyik fontos birtokos családját, a Kanizsaiakat például (akik korábban természetesen Frigyeset támogatták) váraik visszaszerzéséig a Zala megyei királyi adók átengedésével kárpótolta. Legfőbb sikerét azonban a fejekben érte el! Említettem, hogy a lázadók ellenében sereget küldött, ám a hamarjában összevont királyi csapat a belföldi ellenség és a Habsburg uralkodó támogató hadaitól Körmend közelében vereséget szenvedett 1459 áprilisában. Mátyás amint ezt megtudta, páratlan gyorsasággal ennek épp ellenkezőjét kezdte terjeszteni, nevezetesen azt, hogy hadai öt nappal a le nem tagadható vereséget követően megsemmisítő csapást mértek az ellenségre. A „fülbe tett bogár” megoldás működött: Frigyesék több párthíve vált a király támogatójává, gyengítve ellenfelei táborát. A Hunyadi-fiú mai megoldásokat is meghazudtoló marketing eljárása olyannyira sikeres lett (tegyük hozzá, e megoldás máig ható ismeretében mulhatatlan szerepe volt évtizedekkel később a remek tollú Antonio Bonfininek, a király történetírójának), hogy az 1990-es évek végéig még az utókort, s annak legszigorúbb ítézeit, a történészeket is megtévesztette. Alig bő évtizede bizonyosodott csak be minden kétséget kizáróan, hogy Körmendnél valójában csak egy, Mátyás számára kudarcra végződő csata zajlott.

A lázadás elhalta után a következő feladat az 1440 óta Bécsben őrzött Szent Korona visszaszerzése volt. Ennek kapcsán aligha kerülhetjük meg azt a tényt, amit egyébiránt az általam áttekintett tankönyvek szemérmesen elhallgatnak vagy legalább is nem mondják ki egyenesen: a Habsburg család magyarországi trónigényének eredete Mátyás király és III. Frigyes császár 1463. évi, elsősorban a korona visszaszerzését lehetővé tévő ún. bécsújhelyi békéjéig vezethető vissza. Ebben horribilis, 80 000 aranyforintot kitevő összeg mellett, amit a koronáért kellett kifizetni, Mátyás megígérte (s persze Frigyes is csereképpen), hogy esetleges magtalan halála esetére Frigyes vagy utódai örökölhetik országát. Aligha hihette húsz esztendősen, hogy halálakor csupán egyetlen törvénytelen fia lesz életben. Ugyanezt a passzust azután az 1491. évi pozsonyi béke is megismételte, s innen már egyenes volt az út I. Habsburg Ferdinánd 1526-os királlyá választásához/tételéhez. Persze, szolgáljon tanulsággul, 1463-ban mindezt még nem lehetett előre látni, s ami akkor a legfontosabb volt: sor kerülhetett a koronázásra 1464. március 29-én Székesfehérváron a királyság ősi koronázási és temetkezési székelyén.

Adók, háborúk, zsoldosok, dinasztiák

A jelen kor embere számára legyen bármennyire is meglepő, a koronázással nagyot változott a világ az akkor már hat esztendeje magyar királyként uralkodó Mátyással. Eztán még legádázabb nyílt vagy visszahúzódo ellenfelei sem hivatkozhattak semmiféle legitimitási-jogi elemre uralmát illetően. Ez a megerősödött jogalap – persze nem függetlenül például a felvidéki területeken még mindig jelentős katonai-gazdasági befolyással bíró cseh-huszita Jiskrával történt

megállapodástól, a délvidéki végvár, Jajca megszerzésétől, stb. – tette lehetővé hatalma alapjának át- és megszervezését. Régi elképzelés a magyar történeti hagyományban, hogy a király 1467-ben pénzügyi „reformokat” hajtott végre. Nos, ez részben igaz is, hiszen az addig (I. Anjou Károly kora óta) kamarahaszna néven szedett állami egyenes adót egy csapással átnevezte a „királyi kincstár adójává,” csak hogy a legszélesebb körben ismert példára utaljunk. Természetesen a nevéhez kapcsolt változások zöme sokszor kevésbé tükrözte a király akarátát. Jól tudjuk például, hogy a pénzügyi átszervezések legfőbb felelőse, irányítója és alighanem kidolgozója előbb egy bécsi származású, keresztény hitre tért zsidó, Ernuszt János, később pedig Győr püspöke, Nagylucsei Orbán voltak, akik ezekben az években feltétel nélkül élvezték a király bizalmát. Tehát vélhetően Mátyás aligha döntött előzetes „segítség” nélkül az adóneve megváltoztatásáról. Első pillantásra ebben semmi rendkívüli nem volt, mert az adó összege lényegében nem változott. Miben volt az újdonság? Abban, hogy az új névre keresztelt adó alól senki sem élvezett mentességet. Károlytól fogva ugyanis a magyar királyok kiszemelt híveiknek avagy megnyerni szándékozott ellenfeleiknek rendre adómentességet adományoztak saját birtokaik egészére vagy egy részére. Ennek eredményeképpen a 15. század közepére a Magyar Királyság adóköteles portáinak nagy része (sajnos számszerűsíthetetlen része) mentesült ettől, a királyi kincstár pedig elesett ezektől a bevételektől. Mátyás újításának köszönhetően az adóalap hirtelen és érdemlegesen kiszélesedett. Ugyanezt az eljárást alkalmazták az eladdig harmincad néven ismert vámnál, melynek új neve koronavám lett.

Nem lehet szó nélkül hagyni az ugyancsak széles körben ismert és persze félreértett „füstadó” kérdését sem. Ebben az esetben fontos rögzíteni, hogy a fentebb említett királyi adó beszédésének nem volt semmi köze a kéményekhez. Adóalapnak továbbra is a portát tekintették, ám ezután már az azokon álló házak alapján – ahogyan a korszakban mondták „füstönként” – szedték be az adót. E rendelkezések azonban csak akkor lehettek sikeresek, ha érezhető jövedelem-javulást hoztak az ország számára.

Milyen mértékű volt az emelkedés, egyáltalán: beszélhetünk-e Mátyás alatt a királyi és az országos (a kettő természetesen nem feltétlenül azonos) bevételek növekedéséről? A válasz egyértelműen igenlő. Viszonylag pontos forrásokból tudható, hogy Zsigmond király bevételei egy átlagos évben félmillió aranyforintot tettek ki. Nos, ezt sikerült Mátyásnak, a többek közt az imént ismertetett eljárással, átlagosan 600-700 000 aranyforintra emelnie, egyes kiemelkedőbb években (ez viszont az ún. rendkívüli hadiadó évi kétszeri kivetését jelentette) a 900 000-es szám is előfordult.

A nagyobb bevételekhez azonban a korábbinál nagyobb kiadások is kapcsolódtak. Ehelyütt elegendő lenne utalni a török elleni védekezés folyamatosan növekvő terheire, de nem csupán erről van szó. Hunyadi Mátyás volt az első a magyar uralkodók sorában, aki állandóan fegyverben tartott zsoldosereget szervezett. Ez – csak a király halála után – a fekete sereg névre hallgató haderő jelentette Mátyás hódításainak alapját. Létszámát korábban 15-20 000 fő körülire becsülték, ám ez elképzelhetetlen anyagi terhei mellett hadszervezeti, szállásolási és szállítási megfontolások miatt sem tartható. A rendelkezésünkre álló töredékes adatok szerint kiemelt hadjáratok idején kb. 10 000 főt jelenthetett, míg ezeken kívül öthétezer állandó zsoldossal kell számolnunk. További érdekessége, hogy az ekkoriban még újításnak számító gyalogos alakulatok is szép számmal voltak benne, ami ráadásul a finanszírozhatóságot is javította, hisz a lovas katonák zsoldja magasabb volt a gyalogosokénál. A sereg értékét és „felhasználhatósági” rátáját jól mutatja az a tény, hogy a déli végeken, a török ellen soha nem vetette be őket a király. Kizárólag a cseh és főleg az osztrák hadszíntéren mozogtak, de itt is kerülték a nyíltzúni összecsapást. A túlzott embervesztéséget ugyanis – zsoldosokról lévén szó, a pénzügyi vonatkozásokról nem is beszélve – nehezen vagy egyáltalán nem tudta volna pótolni a korabeli Magyar Királyság. Némileg későbbi példa, de jól jellemzi a korszak magyarországi katonai utánpótlási lehetőségeit az ún. szávaszentdemeteri-nagyolaszi csata 1523 nyaráról. Ebben a magyarok számára győzelemmel végződő csatában a több ezres török veszteséggel szemben magyar oldalon „csak” hétszázan estek el. Ennek dacára forrásokkal jól igazolhatóan a veszteségek pótlása hihetetlen nehézségeket okozott a magyar hadvezetés számára.

Pénzügyek, hadsereg és katonai akciók megannyi tömegéről lehet tudomásunk, ám értelmezésük nehezen képzelhető el a nemzetközi eseményekbe való ágyazottság nélkül. A modern korban külpolitikának nevezett kapcsolati rendszer a középkorban csak erős korlátok között értelmezhető. A középkor inkább volt a dinasztiaiak közti kapcsolatrendszerek kora mint az államoké. Természetesen fontos volt az egyes ellenfelek közti politikai tapogatózás, illetőleg a lehetséges szövetségesek felkutatása (gondoljunk csak Podjebrád György említett eljárására 1458-ból), de ez csak töredékes tudást jelent ezekről az évekről. Mátyás esetében a „külpolitikát” az 1460-as évek végétől két fontos elem határozta meg. Előbb a lehetséges feleségeket biztosítani tudó európai udvarokkal való kapcsolatfelvétel, majd ennek sikere után a trónöröklés ügye. Amint világossá vált, hogy Aragóniai Beatrix lesz a magyar királyné (1476–1490), az első kérdés lekerült a napirendről. Am néhány esztendővel később még ennél is súlyosabb probléma zuhant a király vállára. Az utódlás kérdése. Corvin Jánost 1482-től minden más belpolitikai kérdést másodlagossá téve, trónörökösévé kívánta tenni. Ennek eléréséhez ekkortól fogva az összes királyi adományozás alá került birtokot és uradalmat neki juttatott, amiben a sors is a kezére játszott. Épp 1481-ben halt ki az ország egyik legfőbb birtokos családja, a Garaiaké. Épp emiatt az első váuradalom, amit Corvin megkapott, a Baranya megyei Siklós volt. Ám ezzel az adományozási sorozattal számos korábbi hívét is maga ellen fordította. Így a király halála után példának okáért két korábbi kiemelkedő híve, Szapolyai István és Kinizsi Pál sem állt ki Corvin mellett, hanem Ulászlóhoz csatlakoztak.

Ám nem csupán belpolitikai síkon tett meg Mátyás mindent fia trónra kerüléséért. Az 1477-től meginduló és épp az 1480-as évek elejétől újabb lendületet vett osztrák háborúkat a korábbi szemlélet és persze a kézikönyvek, tankönyvek is nem egyszer öncélú akcióknak tartották. Esetleg a német-római császári címért folytatott háborúknak. Ma már aligha vehetjük ezeket a nézeteket komolyan. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az 1463. évi bécsúj helyi szerződésről, amiről az esztendő múltával a király sem volt képes megfeledezni törvényes fiúörökös hiányában. Eszerint a magyar trónt Mátyás örökösének hiányában Frigyes vagy fiai örökölhetik. Ennek értelmében tehát Corvin János bármekkora magyarországi javakkal is bírhatott, törvényes örökösként nem jöhetett számításba. Következtetésként adódik tehát (különösképp a magyar uralkodó és a császár közti tervezett 1489/90. évi találkozó fényében), hogy Mátyás számos ausztriai hódítását aligha motiválhatta más, mint az 1463. évi szerződés minden áron, akár erőnek erejével való megváltoztatásának kikényszerítése. Mindezek fényében tehát az ausztriai háborúk mindenek előtt klasszikus dinasztiaiak közötti harcoknak tekintendők és korántsem államok közti, a későbbi török hódítás visszaveréséhez szükséges terület- vagy zsákmány, esetleg hatalmi befolyásszerző akcióknak.

Bárók, „köznemesek”, az ország kormányzása

Ha van a Mátyás-korról szóló irodalomban, közgondolkodásban igazi téves toposz, akkor a király és a köznemesség kapcsolata feltétlenül ezek közé tartozik. Általánosan elterjedt vélekedés Mátyásról, hogy hatalmát jelentős részben a köznemességre és a városokra „támaszkodva” tudta csak megőrizni a hataloméhes és anarchiára törő főnemesekkel, bárókkal szemben. Nos, ez a vélekedés lehetséges, hogy egyes korábbi politikai-világnézeti szempontoknak megfelelt, ám a forrásokkal még köszönő viszonyban sincs. A fentebb elmondottakból is világos lehet, hogy Hunyadi Mátyás hatalmának első percétől fogva nem nélkülözhetette a legnagyobb birtokosok támogatását. Emlékezzünk, trónra kerültét jelentős részben a Szilágyi Mihály és mások által vezetett hadnak köszönhetette. Nyugat-Magyarország megmaradása csak úgy volt kivitelezhető például, hogy a Kanizsaiak, Gersei Petók hűségére tértek, Garai László leváltott nádor pedig elhalálozott. Velük és a hozzájuk társult Újlakival szemben, láthattuk, még haddal sem ment sokra a király. Tetszik, nem tetszik, ki kell mondanunk: a késő középkori Magyarországon a legnagyobb birtokosok megkerülhetetlen és állandó hatalmi tényezőnek számítottak.

Persze nem volt mindegy, hogy hányan voltak és birtokaikat miként, kitől szerezték. Ennek felismerésében Mátyásnak multhatatlan érdemei voltak, s tegyük hozzá gyorsan, utolsó is volt a középkori uralkodók sorában, aki ezt még ki is tudta használni. Uralkodása volt a magyar középkor hat és egynegyed évszázada alatt az utolsó időszak, amikor igazi, jelentős arisztokrata birtokcsoportok jöttek létre tisztán a királyi adománypolitika eredményeképpen. A jelenség a későbbi Jagelló-korban sem idegen, de ekkoriban a nagyobb birtokmozgások sokszor „Budát megkerülve” bonyolódtak. Ennek legjobb példái az ún. kölcsönös örökösödési szerződések vagy az apává-fiúvá fogadás, melyekhez a király legföljebb (sokszor kénytelen-kelletlen) hozzájárulását adta vagy tagadta meg. Ezek sorából remek példa még a Mátyás-korból Magyar Balázs és a leányát feleségül vevő Kinizsi Pál esete, aki fogadott fiúként a teljes Magyar vagyon örököse lett.

A nagybirtokosok politikai szerepnek illusztrálásához elegendő két példát említeni. Az elsővel már találkoztunk is. 1459 februárjában az Újlaki és a Garai család több más nagybirtokossal egyetemben szövetséget kötött a király ellen. Láttuk azt is, hogy a király ezt a felkelést erővel nem volt képes legyőzni. Garai László nádor 1459-es halálát követően pedig kiskorú fiát, Jóbot Mátyás ugyan kizárta a kormányzás körüli teendőkből, de további megtorlásra nem volt képes vagy nem látta azt célravezetőnek. Az ország egyik legnagyobb birtokosa, Garai Jób háborítatlanul élte le életét. Ebben a háborítatlanságban azonban többeknek volt része, volt fontos közbenjárása. Ezek közül a legfontosabb személy második példánk, Szapolyai Imre. A Pozsega megyei eredetű kisbirtokos család e tagjáról ehelyütt annyit érdemes megjegyeznünk, hogy 1458–1470 között gyakorlatilag néhány portával rendelkező nemesből tucatnyi hatalmas váuradalommal (pl.: Tokaj, Regéc, Boldogkő, Tállya, Salgó, Szepes, Dunajec, Szádvár, Szatmár, Pápa, Ugod várai) bíró arisztokrata, Bosznia kormányzója, dalmát-horvát-szlavón bán, országos kincstartó lett. Egyes (máig be nem bizonyított, de forrásokkal nem is cáfolható) vélemények szerint

üstököszerű emelkedése nem kizárólag a véletlen avagy a tehetség eredménye, hanem annak következménye, hogy Imre Hunyadi János törvénytelen gyermeke, ezáltal Mátyás király féltestvére volt.

Akár igaz ez a feltevés, akár nem, Szapolyai Imre felemelkedése párhuzam nélküli. Talán csak a király törvénytelen fiának, Corvin Jánosnak a pályafutásához hasonlítható, akit – miután bizonyossá lett, hogy törvényes fiúgyermeke nem lehet – Mátyás 1482-től kezdődően döbbenetes méretű birtokokkal kezdett elhalmozni azzal a nem titkolt céllal, hogy halála után ezekre támaszkodva vehesse át az ország kormányzását. Külön kiemelendő Imre életében az 1465 utáni időszak, amikor Mátyás minden addigi tisztségétől megfosztotta. Ez azonban nem járt (Garai Jób példájával ellentétesen) kegyvesztettséggel, mert Szapolyai Imre a korszak „szürke eminenciásaként” minden fontosabb politikai, katonai döntésben részt vett, sőt, 1474/75-ben a király huzamosabb kényszerű sziléziai hadakozásai idején általános helytartóként egyfajta kormányzói szerepet is betöltött a „tisztség nélküli” Imre. Élete utolsó esztendeiben, 1486/87-ben végül nádor lett, akárcsak fél évtizeddel később a Jagelló-korban öccse, István. A család jelentőségéhez végezetül csak annyit, hogy István fia, azaz Imre unokaöccse: Szapolyai János 1526 után az ország királya lett.

A Mátyás-kor másik kiemelt szereplőjének, Bátori Istvánnak némileg másként alakult a pályafutása. Annak dacára, hogy nagybátyja már a Zsigmond-korban fontos politikai szerepet játszott, István Mátyás-kori budai szereplése nem indult látványos mozzanatokkal. Hosszú évekig a király mellett teljesített szolgálatot „kamaramesteri,” egyfajta testőrparancsnoki megbízással. Ugyancsak sokat harcolt a Szapolyai testvérek mellett a husziták és az osztrákok ellen. Gyors emelkedésnek csak 1471, az ún. Vitéz János-féle lázadás után indult. A kutatások mai állása szerint jól látszik, hogy a lázadás után Mátyás amúgy sem túl bizalmas természete még inkább szigorodott. Ha csak tehette, ekkortól fogva legfelsőbb bizalmas híveit, katonáit juttatta komoly tisztségekhez, s ezen folyamat eredményeképpen lett 1471-től Bátori országbíró, majd 1479-től Erdély vajdája. Ezt a sort persze tovább folytathatnánk például Bakócz Tamás, későbbi bíboros, esztergomi érsek 1480-as évekbeli folyamatos királyi titkárságával, Kinizsi Pál 1479. évi temesi ispáni és Alsó Részek főkapitányává történt kinevezésével. Az 1470/1480-as évekre tehát némi sarkítással azt mondhatjuk, hogy az ország kormányzatát az autoriter és határozott személyiségű uralkodó mellett egy bizalmasokból álló kör, egyfajta „hatalmi klub” intézte. Ez, példaként utalva Zsigmond király 1403 utáni hatalmi berendezkedésére, nem előzmények nélküli de két fontos tanulsággal mindenképpen bír. Egyrészt világossá teszi, hogy a 15. századi Magyarországon legyen akármilyen erős is a király hatalma, néhány nagybirtokos arisztokrata támogatása nélkül békés kormányzás nem volt elképzelhető. Másrészt egyszer és mindenkorra le kell számolnunk a köznemesség hatalombefolyásolási képességeinek eszméjével. Kétségtelen tény, akadt néhány tekintélyes köznemes, akik a hatalom csúcsa közelébe kerültek, de ne feledjük, ezek mindegyike mögött vagy a király vagy valamely főúr állott. A korszak politikai hatalmának erőssége tehát a király személye és a legfőbb birtokosok közti kényes egyensúly megelégszén múlt. Ebben a a játékban Hunyadi Mátyás rendkívül tehetségesnek bizonyult, s ennek (is) köszönhette az utókor hálás emlékezetét. No, meg annak, hogy uralkodása alatt Magyarország az európai politikai események aktív részese, olykor kiindulópontja, s nem úgy, mint később, pusztán elszennvedője volt.

Ajánlott irodalom

Horváth Richárd: Életrajzi szilánkok ecsedi Bátori István pályafutásáról (1458–1479). Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 44. (2009) 48–82.

Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. Szerk.: Farbak Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András. Bp., 2008. (különösen Lupescu Radu, Tringli István, Szovák Kornél és Horváth Richárd tanulmányai)

Kubinyi András: Törvénytelen gyermekek a magyar középkorban. História 1999/7.

Kubinyi András: Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király. Aetas 22. (2007) 83–100.

Kubinyi András: Mátyás király. (Tudomány – Egyetem) Bp., 2001.

Pálosfalvi Tamás: Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. Századok 135. (2001) 429–472.

Tringli István: Az újkor hajnala. (Tudomány – Egyetem) Bp., 2003.